

Інна Мельник
ORCID.ORG 0000-0002-4876-1322

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра педагогіки та психології,
Педагогічний інститут
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Україна, 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2,
i.melnyk@edu.ua

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СКЛАДНИКА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Стаття присвячена проблемам психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності, а саме формуванню психологічного складника їх здоров'язберезувальної компетентності. Актуальність проблеми зумовлена зростаючою увагою до введення вже на першому курсі у навчальний процес людинознавчих дисциплін, які орієнтовані на формування здоров'язберезувальної компетентності студентів, складником якої є саме збереження, зміцнення та відновлення власного психічного здоров'я задля ефективного саморозвитку та власного професійного зростання як майбутнього педагога. У статті висвітлено результати теоретичного дослідження з метою узагальнення відповідних теоретичних джерел та виокремлення власного системного підходу до вивчення психологічного компоненту здоров'язберезувальної компетентності у майбутніх педагогів. Подано короткий теоретичний огляд сучасних досліджень з питань формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх педагогів. Проаналізовано різні підходи до інтерпретації поняття «здоров'язберезувальна компетентність», охарактеризовано її складники. Виокремлено власний системний підхід до вивчення психологічного компоненту здоров'язберезувальної компетентності у майбутніх вихователів та вчителів початкових класів на основі критеріїв - когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та рефлексивного. Визначені та охарактеризовані показники кожного з цих критеріїв, а також прописано рекомендований діагностичний інструментарій для їх вивчення. Здійснено характеристику рівнів сформованості психологічного компоненту здоров'язберезувальної компетентності у майбутніх педагогів (високий, середній та низький), що ґрунтується на ступені прояву показників кожного з виокремлених критеріїв вивчення психологічного компоненту здоров'язберезувальної компетентності студентів. Висвітлено перспективи щодо організації подальшого емпіричного дослідження психологічного компоненту здоров'язберезувальної компетентності студентів-першокурсників педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, професійне зростання, психічне здоров'я, психологічна компетентність, саморозвиток, стабільність психічного здоров'я.

© Мельник І., 2020

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.3.14>

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Стан здоров'я населення обумовлює щастя і довголіття як окремої людини, так і процвітання всієї нації. Здоров'я, як це визначено Всесвітньою організацією охорони здоров'я, є станом повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не лише відсутністю хвороби або недуги. Здоров'я може бути визначено як здатність адаптуватися та керувати фізичними, психічними та соціальними проблемами протягом усього життя. Однак за останні роки у стані здоров'я населення України спостерігається стійка тенденція до погіршення. І це стосується не тільки соматичних захворювань. Ситуація ускладнюється одночасним погіршенням психічного стану здоров'я населення країни: за останніми даними, близько двох мільйонів людей мають нервово-психічні розлади різної етіології, зростає кількість психопатичних особистостей. Це відбувається насамперед тому, що люди часто не компетентні у дієвих механізмах збереження, зміцнення і відновлення психічного здоров'я в умовах постійних фізичних та інтелектуальних перевантажень, стресів, соціальних негараздів.

Одним із пріоритетів сучасної державної освітньої політики відповідно до нормативно-правових документів – Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» є створення оптимальних умов для формування, збереження та зміцнення психічного здоров'я підростаючого покоління. Якісна підготовка фахівця, спроможного виконати ці завдання є особливо актуальною зараз, у період зміни освітніх парадигм на організацію освітнього процесу в закладах вищої освіти

України, в умовах входження її до Європейського освітнього простору (Науменко, Паламар, 2020). Незважаючи на це, сучасні дослідники вказують на існування низки суперечностей між: соціальним замовленням держави щодо виховання здорового покоління та негативною динамікою в стані здоров'я дітей та молоді; потенційними можливостями компетентісного підходу й недостатньо ефективним його використанням в освітній діяльності; активним упровадженням в усіх сферах життєдіяльності новітніх технологій та застарілою практикою фізичного та творчого виховання дітей та молоді в системі освіти (Хольченкова, 2017). Це в повній мірі стосується те тільки фізичного, соціального, а й психічного здоров'я молоді, що ще раз підтверджує необхідність подальшого вивчення і оптимізації шляхів вирішення означеної проблеми.

Бути компетентними у збереженні, зміцненні і відновленні власного психічного здоров'я необхідно, насамперед, майбутнім педагогам, адже саме вони будуть взірцем для підростаючого покоління і саме стабільність їх психічного здоров'я грає надзвичайну роль у вихованні та розвитку дітей. Дана проблема наразі є актуальною, і вже зараз у вищих навчальних закладах, що готують майбутніх педагогів, робляться значні кроки у напрямку її вирішення. Так, підтвердженням цього, є зростаюча увага до введення вже на першому курсі у навчальний процес людинознавчих дисциплін, які орієнтовані на формування здоров'язбережувальної компетентності студентів, складовою частиною якої є саме збереження, зміцнення та відновлення власного психічного здоров'я задля ефективного саморозвитку та власного професійного зростання як майбутнього педагога.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми та окреслення невирішених питань. У зв'язку зі своєю значимістю та актуальністю на сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема формування здоров'язбережувальної компетентності молоді викликає значний інтерес дослідників. Різні погляди щодо інтерпретації поняття «здоров'язбережувальна компетентність» можна знайти у працях багатьох сучасних українських вчених (Андрющенко, 2012; Антонова, Поліщук, 2016; Башавець, 2013; Белікова, Сущенко,

2009; Бойченко, 2008; Ващенко, 2012; Веретенко, Лехолетова, 2017; Грицюк, Лякішева, 2010; Карпенко, 2008; Костюченко, 2016; Мешко, 2006; Овчарук, 2004; Отравенко, 2016; Шаповалова, 2012; Шеремета, 2012 та інші). Серед зарубіжних вчених у руслі вивчення проблем формування компетентності педагога у галузі здоров'язбереження також є ґрунтовні дослідження (Акімова, Абакумова, 2016; Анікеєва, 2008; Варданян, 2007; Гамаюнова, 2011; Глебова, 2005; Сопко, Пазиркіна, 2014; Харченко, 2013; Mielck, 2008 та інші). Крім того, у роботах деяких із зазначених вище дослідників можна знайти погляди на виокремлення авторських критеріїв та показників вивчення стану сформованості здоров'язбережувальної компетентності у людей різних вікових груп та професій (Антонова, Поліщук, 2016; Веретенко, Лехолетова, 2017).

У структурі здоров'язбережувальної компетентності дослідниками безумовно виділяється психологічний компонент, який визначається як наявність у людини комплексу сформованих навичок, що сприяють духовному та психічному здоров'ю (самоусвідомлення та самооцінка, аналіз проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, самоконтроль, мотивація успіху та тренування волі). Часто у цьому аспекті дослідники говорять про психологічну компетентність (Вахромов, 2001; Бакаленко, 2018; Єрмаков, 2002; Цільмак, 2009 та інші). У цілій низці робіт психологічна компетентність розглядається в якості складової професійної компетентності педагога (Андропова, 2000; Бондарчук, 2012; Кочерга, 2013; Щербакова, 2006 та інші).

Незважаючи на велику кількість наукових доробків з різних аспектів проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності особистості, на наш погляд, бракує досліджень, у яких би чітко окреслювалась сутність саме психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності людини та були визначені критерії його вивчення у майбутніх педагогів, що й обумовило вибір вектору наших наукових пошуків.

Мета статті – на основі узагальнення відповідних теоретичних джерел виокремити власний системний підхід до вивчення психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх педагогів.

Проблема вивчення психологічного складника здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів: системний підхід

Завдання:

- з'ясувати основні підходи до вивчення психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів у працях провідних українських та іноземних науковців;
- систематизувати погляди науковців щодо інтерпретації поняття «психологічний компонент здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів»;
- виділити і охарактеризувати критерії та показники вивчення психологічного компоненту у студентів першого курсу педагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «здоров'язбережувальна компетентність» інтерпретується у рамках компетентнісного підходу до підготовки фахівців у галузі педагогічної освіти як: комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й укріплення здоров'я – свого та оточуючих (Андрющенко, 2012; Ващенко 2012); інтегральна якість особистості, яка проявляється у загальній здатності та готовності до здоров'язбережувальної діяльності, що ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень особистості, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – власного та оточення (Антонова, Поліщук, 2016); інтегральна динамічна риса особистості, що проявляється в здатності організувати здоровий спосіб життя й регулювати діяльність, спрямовану на збереження здоров'я; адекватно оцінювати свою поведінку, а також учинки й погляди оточуючих; зберігати та реалізовувати власні здоров'язберігаючі позиції в різних, зокрема, несприятливих умовах (Шаповалова, 2012); інтегративна якість особистості майбутнього фахівця, яка має складну системну організацію і виступає як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення мотиваційного, когнітивного і діяльнісного компонентів (Белікова, Сущенко, 2009); високий рівень майстерності виконання особистістю здоров'язбережувальної діяльності, що характеризується глибоким знаннями щодо збереження та зміцнення здоров'я, можливість вільного

володіння здоров'язбережувальною діяльністю та відповідними компетенціями (Башавець, 2013); інтегральна характеристика особистості, що дає змогу успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти в конкретних умовах, виконувати поставлені завдання щодо здоров'я власного та інших людей (Костюченко, 2016) тощо.

Таким чином, здоров'язбережувальна компетентність може розглядатися як здатність людини до збереження власного фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я і здоров'я свого оточення. Відповідно до цього визначення закономірно можна виділити три основні компоненти здоров'язбережувальної компетентності особистості, а саме: фізичний компонент - життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю (раціональне харчування, рухова активність, санітарно-гігієнічний режим праці та відпочинку); соціальний компонент - навички, що сприяють соціальному здоров'ю (ефективне спілкування, співчуття, розв'язання конфліктів, поведінка в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільна діяльність та співробітництво); психологічний компонент - навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю (самоусвідомлення та самооцінка, аналіз проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, самоконтроль, мотивація успіху та тренування волі).

Часто у цьому контексті можна зустріти праці науковців, що описують таке поняття, як психологічна компетентність. При цьому можна зустріти схожість у визначенні цього поняття з соціальним та психологічним компонентом здоров'язбережувальної компетентності особистості. Психологічна компетентність розуміється як: успішність, конструктивність діяльності людини на основі ефективного застосування психологічних знань і вмінь для розв'язання завдань чи проблем, що стоять перед нею в системі «людина – людина» (Бондарчук, 2012); особливий мотиваційний стан – готовність проявляти цілеспрямовану активність на основі отриманих психологічних знань (Вахромов, 2001); здатність особистості ефективно застосовувати структуровану систему знань для побудови та налагодження процесу особистісної, соціальної й професійної взаємодії (Цільмак, 2009); здатність індивіда взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин, Проблема вивчення психологічного складника здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів: системний підхід

що включає в себе вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, визначати особистісні особливості й емоційний стан інших людей, обирати адекватні способи спілкування (Єрмаков, 2002); здатність особистості до самопізнання, самоконтролю, до ефективного спілкування і взаємодії з іншими людьми, саморозвитку та самореалізації, яка дозволяє людині розуміти себе та інших, ефективно адаптуватися до життя у сучасному соціумі, мати гармонійні стосунки з оточенням, успішно реалізовувати свій особистісний потенціал, відчувати високий рівень психологічного благополуччя та бути задоволеною життям (Бакаленко, 2018).

Психологічну компетентність незмінно розглядають як обов'язкову складову професійної компетентності педагога. У цьому аспекті її розуміють як: систему психічних властивостей, що визначають успішність виконання педагогічної діяльності (Андропова, 2000); психологічні знання і досвід, необхідні для ефективного педагогічного роботи (Кочерга, 2013); інтегральну акмеологічну характеристику вчителя, що дозволяє конструктивно вирішувати завдання професійної діяльності, спілкування і саморозвитку (Щербакова, 2006); сукупність навичок, які міжнародні експерти відносять до соціальної компетентності, а також окремі вміння, що включає в себе ініціативність та підприємливість (Бакаленко, 2018).

Проведений аналіз теоретичних досліджень дає змогу констатувати, що психологічний компонент закономірно виділяється у структурі здоров'язбережувальної компетентності людини, інтерпретується як сукупність важливих життєвих навичок, що сприяють збереженню та зміцненню психічного здоров'я і часто ототожнюється з психологічною компетентністю, яка у свою чергу об'єднує соціальні і психологічні вміння та навички людини. Однак, ми дещо по-іншому розглядаємо психологічний компонент здоров'язбережувальної компетентності, адже, на наш погляд, це поняття варто розмежувати із соціальним компонентом і інтерпретувати його як інтегральну характеристику, що включає в себе: глибокі знання людини про сутність і показники поняття «психічне здоров'я»; міцну мотивацію та безумовне прийняття самої думки про те, що про психічне

здоров'я надзвичайно важливо дбати; практичні вміння та навички, що дозволяють щоденно дбати про своє психічне здоров'я; здатність до самоаналізу та критичного ставлення до рівня сформованості таких вмінь і навичок у себе. Крім того, якщо ми говоримо про людину, яка планує реалізувати себе у професії педагога, то тут важливо мати ще й розуміння того, як всі ці знання, вміння та навички передати підростаючому поколінню.

На основі такого трактування нами були виокремлені власні **критерії та показники сформованості психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності** у майбутніх педагогів:

- *Когнітивний критерій.* Його показниками є: глибокі та стабільні знання майбутніх педагогів з питань розуміння сутності поняття «психічне здоров'я» та його основних показників; обізнаність стосовно шляхів та способів зміцнення власного психічного здоров'я та стосовно діяльності, спрямованої на створення умов для збереження психічного здоров'я вихованців у майбутній професійній діяльності. Ступінь прояву цих показників може бути вивчений у студентів шляхом їх опитування (анкетування), а також шляхом проведення вільних асоціативних експериментів (підбір вільних асоціацій до поняття «психічне здоров'я»).

- *Мотиваційно-ціннісний критерій.* До його показників відносимо: безумовне прийняття цінності психічного здоров'я для повноцінного життя; визначення місця психічного здоров'я у системі власних життєвих цінностей; міцна мотивація та бажання зберігати та зміцнювати психічне здоров'я як у власній життєдіяльності, так і у професійній діяльності. Для вивчення цих показників можна підібрати такі діагностичні інструментарії як опитування, асоціативні експерименти та методики ранжування системи власних цінностей.

- *Діяльнісний критерій.* Його показниками визначені: достатній рівень стабільності власного психічного здоров'я; практичні вміння та навички, що дозволяють щоденно дбати про своє психічне здоров'я та в цілому організація способу життя, спрямованого на зміцнення та збереження психічного здоров'я; практичні вміння та навички організації сприятливих умов для збереження та зміцнення психічного здоров'я у підростаючого покоління у майбутній педагогічній

Проблема вивчення психологічного складника здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів: системний підхід

діяльності. На нашу думку, ступінь прояву цих показників доцільно визначати за допомогою методу спостереження за студентами під час занять, опитування (анкетування), а також за допомогою вже готових стандартизованих опитувальників стабільності психічного здоров'я, що існують у доробках світової наукової літератури.

- *Рефлексивний критерій*. До його показників відносимо: здатність до самоаналізу та критичного ставлення до рівня сформованості знань, умінь і навичок збереження та зміцнення власного психічного здоров'я та здоров'я учасників педагогічного процесу у майбутній професійній діяльності; вміння виявляти та критично оцінювати особистісні якості, необхідні для здійснення діяльності зі збереження та зміцнення психічного здоров'я як власного, так і оточуючих (організованість, виваженість, відповідальність, емпатійність, активність тощо). Вивчати ці показники доречно за допомогою спеціально складених опитувальників та анкет, а також за допомогою використання вже готових тестів для діагностування особистісних якостей людини.

Зазначимо, що ступінь прояву показників кожного з виокремлених нами критеріїв вивчення психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності студентів відображає рівень його загальної сформованості у кожного окремого студента: високий, середній або низький.

На нашу думку, про **високий рівень сформованості у студента психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності** можна говорити, якщо: студент має глибокі і правильні знання щодо сутності поняття «психічне здоров'я», може виокремити всі його основні показники; знає і може назвати кілька конкретних практичних способів його зміцнення (*когнітивний критерій*); розуміє цінність психічного здоров'я для повноцінного життя; при ранжуванні системи власних цінностей сприймає цінність психічного здоров'я як одну з найважливіших позицій (*мотиваційно-ціннісний критерій*); набирає високі бали за стандартизованими опитувальниками стабільності психічного здоров'я; демонструє практичні вміння та навички, що дозволяють щоденно дбати про

психічне здоров'я власне та оточуючих (*діяльнісний критерій*); показує високу здатність до самоаналізу та критичного ставлення до рівня сформованості знань, умінь і навичок збереження та зміцнення власного психічного здоров'я та здоров'я учасників педагогічного процесу у майбутній професійній діяльності; демонструє високо розвинені відповідні особистісні якості під час проходження особистісних тестів (*рефлексивний критерій*).

Про *сформованість психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності на середньому рівні*, на нашу думку, можна говорити, якщо: студент має фрагментарні знання щодо сутності поняття «психічне здоров'я», не може виокремити всі його основні показники, а називає лише декілька; знає не більше одного конкретного практичного способу його зміцнення (*когнітивний критерій*); вважає, що цінність психічного здоров'я не є основною для повноцінного життя, але є достатньо важливою; при ранжуванні системи власних цінностей відводить цінності психічного здоров'я одну з нижчих позицій (*мотиваційно-ціннісний критерій*); набирає середні бали за стандартизованими опитувальниками стабільності психічного здоров'я; рідко демонструє практичні вміння та навички, що дозволяють дбати про психічне здоров'я власне та оточуючих (*діяльнісний критерій*); не може достатньо критично проаналізувати рівень сформованості знань, умінь і навичок збереження та зміцнення власного психічного здоров'я та здоров'я учасників педагогічного процесу у майбутній професійній діяльності; демонструє розвиток відповідних особистісних якостей під час проходження особистісних тестів на середньому рівні (*рефлексивний критерій*).

Про *низький рівень сформованості у студента психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності* можна говорити, якщо: студент не володіє знаннями щодо сутності поняття «психічне здоров'я», не може виокремити жодного його показника; не знає способів його зміцнення (*когнітивний критерій*); не вважає цінність психічного здоров'я важливою для повноцінного життя, що відображається у опитувальниках про ранжування системи власних цінностей (*мотиваційно-ціннісний критерій*); набирає низькі бали за стандартизованими опитувальниками стабільності психічного здоров'я; не демонструє практичні вміння

Проблема вивчення психологічного складника здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів: системний підхід

та навички, що дозволяють дбати про психічне здоров'я власне та оточуючих (*діяльнісний критерій*); не може провести самоаналіз знань, умінь і навичок збереження та зміцнення власного психічного здоров'я та здоров'я учасників педагогічного процесу у майбутній професійній діяльності; демонструє розвиток відповідних особистісних якостей під час проходження особистісних тестів на низькому рівні (*рефлексивний критерій*).

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. На сьогодні надзвичайно актуальним завданням для викладачів закладів вищої освіти є формування у студентів психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності, вже починаючи з першого курсу, що і визначило вектор наших досліджень. У даній статті на основі узагальнення відповідних теоретичних джерел ми з'ясували та систематизували основні підходи до вивчення психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів у працях провідних українських та іноземних науковців. Це дало змогу виокремити власний системний підхід до вивчення психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх педагогів на основі визначених критеріїв – когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та рефлексивного. Були визначені показники кожного з цих критеріїв, а також прописаний рекомендований діагностичний інструментарій для їх вивчення. Крім того, нами була визначена характеристика рівнів сформованості психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх педагогів (високий, середній та низький), що ґрунтується на ступені прояву показників кожного з виокремлених нами критеріїв вивчення психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності студентів.

Перспективою наших подальших досліджень є проведення попереднього діагностування студентів за описаними вище критеріями та показниками. Отримані дані дадуть змогу скласти уявлення про те, який рівень сформованості психологічного компоненту здоров'язбережувальної компетентності має той чи інший студент, а також зібрати узагальнені дані про те, студентів із яким рівнем

сформованості цієї компетентності більше у конкретній групі. В подальшому цю інформацію плануємо використовувати при вдосконаленні контенту навчальних програм людинознавчих дисциплін на першому курсі педагогічних спеціальностей.

Література

- Акимов Л. А., Абакумова Ю. Г. Проблема подготовки будущего педагога в аспектах здоровьесбережения: состояние, пути развития. Гуманитарные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2014. № 1(17). С. 9–17.
- Андропова Н. В. Умение разрабатывать психолого-педагогические рекомендации как компонент психологической компетентности учителя: автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07. Казань, 2000. 30 с.
- Андрющенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2012. № 7. С. 123–127.
- Аникеева Н. Г. Компоненты формирования здоровьесберегающей компетенции студентов. Вестник Московского университета МВД России. 2008. Вып. 9. С. 23–26.
- Антонова О. Є., Поліщук Н. М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 248 с.
- Бакаленко О. А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. Вісник Харківського університету. Сер. Теорія культури і філософія науки. 2018. Вип. 58. С. 132–138.
- Башавець Н. А. Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього фахівця як основа його культури. Наука і освіта. 2013. № 1–2. С. 120–121.
- Белікова Н. О., Сущенко Л. П. Термінологія напряму підготовки «Здоров'я людини»: навч. посіб. Київ: Козарі, 2009. 182 с.
- Бойченко Т. Є. Здоров'язбережувальна компетентність як ключова в освіті України. Основи здоров'я і фізична культура. 2008. № 11–12. С. 6–7.
- Варданян М. Р. Имидж педагога как фактор здоровьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Омск, 2007. 197 с.
- Веретенко Т., Лехолетова М. Сутність і класифікація педагогічних умов формування здоров'язберігальної компетентності майбутніх соціальних педагогів і працівників. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2017. № 1. С. 85–92.
- Вахромов Е. Е. Вершины жизни и пути их достижения. Прикладная психология и психоанализ. 2001. № 4. С. 18–23.
- Гамаюнова А. Н. Компетенция здоровьесбережения в структуре профессиональной компетентности бакалавра психолого-педагогического образования. Международный журнал экспериментального образования. 2011. № 3. С. 62–63.

- Глебова Е. И. Здоровьесбережение как средство повышения эффективности обучения студентов вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Екатеринбург, 2005. 182 с.
- Грицюк Л. К., Лякішева А. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності в майбутніх соціальних педагогів. Професійна освіта. 2010. № 13. С. 143–146.
- Єрмаков Т. І. Індивідуальне розуміння концепту «Я» як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства. Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. К.: Міленіум, 2002. Вип. 6(9). С. 200–207.
- Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2008. 48 с.
- Костюченко Т. М. Пропагування здорового способу життя як педагогічна умова формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Педагогічні науки: зб. наук. пр. Херсон: Гельветика, 2016. Вип. 71, Т. 2. С. 98–101.
- Кочерга О. В. Розвиток психологічної компетентності вчителя початкової школи. Рідна школа. 2013. № 11. С. 52–56.
- Мешко Г. М. Формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх педагогів. Професійні компетенції та компетентності вчителя: матеріали регіонального наук.-практ. семінару, 28–29 листоп. 2006 р. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. С. 17–21.
- Науменко М., Паламар С. Підготовка майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в контексті сучасних освітніх парадигм. Освітологічний дискурс. 2020. Вип. 2 (29), 105–120. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.2.9>
- Науково-методичні засади формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій у системі післядипломної педагогічної освіти: наук.-метод. посібник / за наук. ред. О.І. Бондарчук. К.: Педагогічна думка, 2012. 144 с.
- Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: (Бібліотека з освітньої політики). Київ: КІС, 2004. 112 с.
- Отравенко О. В. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської та студентської молоді в умовах ступеневої освіти. Health, sport, rehabilitation. 2016. 2(4), 47–50.
- Сопко Г. И., Пазыркина М. В. Формирование культуры здоровья в педагогическом образовании. Наука 21 века: вопросы, гипотезы, ответы. 2014. № 2, т. 2. С. 69–72.
- Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра: навч.-метод. посіб. / О. М. Ващенко та ін. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2012. 192 с.
- Харченко Д. В. Модель формирования здоровьесберегающей компетентности педагога НОУ НПО. Наука и общество: проблемы современных исследований. Омск: ОмГА, 2013. С. 241–246.

- Хольченкова Н. М. Формування здоров'язбережувальної компетентності як сучасна науково-педагогічна проблема. Вісник: сучасні проблеми здоров'я та здорового способу життя у педагогічній освіті. 2017. 147, Том 2, 138–141.
- Цільмак О. М. Складові структури компетентностей. Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. 2009. № 1–2. С. 128–134.
- Шаповалова Т. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності гуртківців у позашкільному навчальному закладі. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2012. № 2 (20). С. 191–199.
- Шеремета М. М. Сутність здоров'язберігальної компетентності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ. Человек – Природа – Общество: теория и практика безопасности жизнедеятельности, экологии и валеологии: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 27–28 октября 2011 года. Симферополь: НИЦ КИПУ, 2012. Вып. 5. С. 127–129.
- Щербакова Т. Н. Психологическая компетентность учителя: акмеологический анализ: автореф. дис. ...д-ра психол. наук: 19.00.13. Ростов-на-Дону, 2006. 41 с.
- Mielck, A. Soziale Ungleichheit und Gesundheit in Deutschland. Bundesgesundheitsblatt - Gesundheitsforschung - Gesundheitsschutz. 51. 2008. P. 345–352. DOI: 10.1007/s00103-008-0465-1

References

- Akimova, L. A. & Abakumova, Ju. G. (2014). Problema podgotovki budushhego pedagoga v aspektah zdorov'esberezhennija: sostojanie, puti razvitiya [The problem of training a future teacher in the aspects of health conservation: state, development paths] *Gumanitarnye problemy gumanitarnyh i estestvennyh nauk*. 1(17). 9–17 (rus).
- Andronova, N. V. (2000). Umenie razrabatyvat' psihologo-pedagogicheskie rekomendacii kak komponent psihologicheskoy kompetentnosti uchitelja [The ability to develop psychological and pedagogical recommendations as a component of the teacher's psychological competence]: *avtoref. dis. ...kand. psihol. nauk*: 19.00.07. Kazan'. 30 (rus).
- Andrjushhenko, T. K. (2012). Formuvannja zdorov'jazberezhualjnoji kompetentnosti jak socialjno-pedagoghichna problema [Formation of health competence as a socio-pedagogical problem]. *Naukovyj visnyk Volynskogho nacionaljnogho universytetu imeni Lesi Ukrajinky*. 7. 123-127 (ukr).
- Anikeeva, N. G. (2008). Komponenty formirovanija zdorov'esberegajushhej kompetencii studentov [Components of students' health-saving competence formation]. *Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii*. Vyp. 9.. 23–26 (rus).
- Antonova, O. Je., Polishhuk, N. M. (2016). Pidghotovka vchytelja do rozvytku zdorov'jazberezhualjnoji kompetentnosti uchniv [Teacher preparation for the development of students' health competence]: monoghrafija. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka. 248 (ukr).

- Bakalenko, O.A. (2018). Psykhologhichna kompetentnistj jak ključova kompetentnistj suchasnogho fakhivcja [Psychological competence as a key competence of a modern specialist]. *Visnyk Kharkivsjkogho universytetu. Ser. Teorija kuljture i filosofija nauky*. Vyp. 58. 132-138 (ukr).
- Bashavecj, N. A. (2013). Zdorov'jazberezhualjna kompetentnistj majbutnjogho fakhivcja jak osnova jogho kuljture [Health-preserving competence of the future specialist as the basis of his culture]. *Nauka i osvita*. 1-2.120-121 (ukr).
- Bjelikova, N. O., Sushhenko, L. P. (2009). Terminologhija naprjamu pidghotovky «Zdorov'ja ljudyny» [Terminology of the direction of training «Human Health»]: navch. posib. Kyjiv: Kozari. 182 (ukr).
- Bojchenko, T.Je. (2008). Zdorov'jazberezhualjna kompetentnistj jak ključova v osviti Ukrainy [Health competence as a key in education in Ukraine]. *Osnovy zdorov'ja i fizychna kuljtura*. 11-12. 6-7 (ukr).
- Bondarchuk, O. I. (Ed) (2012). Naukovo-metodychni zasady formuvannja psykhologhichnoji kompetentnosti kerivnykiv osvitnikh orghanizacij u systemi pisljadypломnoji pedaghoghichnoji osvity [Scientific and methodological principles of formation of psychological competence of heads of educational organizations in the system of postgraduate pedagogical education]: nauk.-metod. posibnyk K.: Pedaghoghichna dumka. 144 (ukr).
- Vardanjan, M. R. (2007). Imidzh pedagoga kak faktor zdorov'esberezhenija sub»ektiv obrazovatel'nogo processa v osnovnoj shkole [The image of a teacher as a factor in the health conservation of subjects of the educational process in a primary school]: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Omsk. 197 (rus).
- Veretenko, T., Lekholetova, M. (2017). Sutnistj i klasyfikacija pedaghoghichnykh umov formuvannja zdorov'jazberighaljnoji kompetentnosti majbutnikh socialjnykh pedaghoghiv i pracivnykiv [The essence and classification of pedagogical conditions for the formation of health competence of future social educators and workers]. *Naukovi zapysky Ternopiljskogho nacionaljnogho pedaghoghichnogho universytetu imeni Volodymyra Ghnatjuka. Serija: Pedaghoghika*. 1. 85–92 (ukr).
- Vahromov, E. E. (2001). Vershiny zhizni i puti ih dostizhenija [Tops of life and ways to achieve them]. *Prikladnaja psihologija i psihoanaliz*. 4. 18–23 (rus).
- Vashhenko, O.M. (Ed) (2012). Fizkuljturno-ozdorovchi zakhody v rezhymy navchaljnogho dnja molodshogho shkoljara [Physical culture and health-improving activities in the mode of the school day of a junior schoolchild]: navch.-metod. posib. Kam'janecj-Podiljskyj: Abetka. 192 (ukr).
- Gamajunova, A. N. (2011). Kompetencija zdorov'esberezhenija v strukture professional'noj kompetentnosti bakalavra psihologo-pedagogicheskogo obrazovanija [Health competence in the structure of professional competence of a bachelor of psychological and pedagogical education]. *Mezhdunarodnyj zhurnal jeksperimental'nogo obrazovanija*. 3. 62–63 (rus).
- Glebova, E. I. (2005). Zdorov'esberezhenie kak sredstvo povyshenija jeffektivnosti obuchenija studentov vuza [Health saving as a means of increasing the effectiveness of student learning]: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Ekaterinburg. 182 (rus).

- Ghrycjuk, L. K., Ljakisheva, A. V. (2010). Formuvannja zdorov'jazberighajuchoji kompetentnosti v majbutnikh socialjnykh pedaghoghiv [Formation of health-preserving competence in future social educators]. *Profesijna osvita*. 13.143–146 (ukr).
- Jermakov, T. I. (2002). Indyvidualjne rozuminnja konceptu «Ja» jak kljuchova kompetentnistj osobystosti v umovakh suchasnogho informacijnogho suspiljstva [Individual understanding of the concept of «I» as a key competence of the individual in today's information society]. *Naukovi studiji iz socialjnoji ta politychnoji psykhologhiji: zb. statej*. K.: Milenium. Vyp. 6(9). 200–207 (ukr).
- Karpenko, O. Gh. (2008). Profesijna pidghotovka majbutnikh socialjnykh pracivnykiv v umovakh universytetsjkoji osvity [Professional training of future social workers in the conditions of university education]: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: spec. 13.00.04 «Teorija ta metodyka profesijnoji osvity». Kyjiv. 48 (ukr).
- Kostjuchenko, T. M. (2016). Propaghuvannja zdorovogho sposobu zhyttja jak pedaghoghichna umova formuvannja zdorov'jazberezhualjnoji kompetentnosti majbutnikh socialjnykh pedaghoghiv [Promoting a healthy lifestyle as a pedagogical condition for the formation of health competence of future social educators]. *Pedaghoghichni nauky: zb. nauk. pr.* Kherson: Gheljvetyka. Vyp. 71, T. 2. 98–101 (ukr).
- Kochergha, O. V. (2013). Rozvytok psykhologhichnoji kompetentnosti vchytelja pochatkovoji shkoly [Development of psychological competence of primary school teachers]. *Ridna shkola*. 11. 52–56 (ukr).
- Meshko, Gh. M. (2006). Formuvannja kompetentnosti zdorov'jazberezhennja u majbutnikh pedaghoghiv [Formation of health care competence in future teachers]. *Profesijni kompetenciji ta kompetentnosti vchytelja: materialy rehionaljnogho nauk.-prakt. seminaru, 28–29 lystop. 2006 r.* Ternopilj: TNPU im. V. Ghnatjuka. 17–21 (ukr).
- Naumenko M., Palamar S. (2020). Pidgotovka majbutnix vyxovateliv ditej doshil'nogo viku v konteksti suchasnyx osvitnix paradygm [Training of future educators of preschool children in the context of modern educational paradigms]. *Osvitologichnyj dyskurs*. Vyp. 2 (29), 105–120 (ukr).
- Ovcharuk, O. V. (2004). Kompetentnisnyj pidkhid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrajinsjki perspektyvy [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]: (Biblioteka z osvitnoji polityky). Kyjiv: KIS. 112 (ukr).
- Otravenko, O. V. (2016). Pedaghoghichni umovy formuvannja zdorov'jazberezhualjnoji kompetentnosti uchnivsjkoji ta studentsjkoji molodi v umovakh stupenevoji osvity [Pedagogical conditions of formation of health-preserving competence of pupils and students in the conditions of higher education]. *Health, sport, rehabilitation*. 2(4). 47–50 (ukr).
- Sopko, G. I. & Pazyrkina, M.V. (2014). Formirovanie kul'tury zdorov'ja v pedagogicheskom obrazovanii [The formation of a health culture in teacher education]. *Nauka 21 veka: voprosy, gipotezy, otvety*. 2, t. 2. 69–72 (rus).

- Harchenko, D. V. (2013). Model' formirovaniya zdorov'esberegajushhej kompetentnosti pedagoga NOU NPO [Model for the formation of health-saving competence of a teacher of an NGO educational institution]. *Nauka i obshchestvo: problemy sovremennyh issledovanij*. Omsk: OmGA. 241–246 (rus).
- Kholjchenkova, N. M. (2017). Formuvannya zdorov'jazberezhuvaljnoji kompetentnosti yak suchasna naukovo-pedagogichna problema [Formation of health-preserving competence as a modern scientific and pedagogical problem]. *Visnyk: suchasni problemy zdorov'ja ta zdorovogho sposobu zhyttja u pedagogichnij osviti*. 147, Tom 2, 138–141 (ukr).
- Ciljmak, O. M. (2009). Skladovi struktury kompetentnostej [Components of competency structures]. *Nauka i osvita: naukovo-praktychnyj zhurnal Pivdennoho naukovogho Centru APN Ukrainy*. 1–2. 128–134 (ukr).
- Shapovalova, T. Gh. (2012). Formuvannya zdorov'jazberezhuvaljnoji kompetentnosti ghurtkivciv u pozashkilnomu navchalnomu zakladi [Formation of health-preserving competence of students in out-of-school educational institution]. *Pedagogichni nauky: teorija, istorija, innovacijni tekhnologiji*. 2 (20). 191–199 (ukr).
- Sheremeta, M. M. (2012). Sutnistj zdorov'jazberigaljnoji kompetentnosti majbutnikh socialnykh pedagogiv u VNZ [The essence of health competence of future social educators in universities]. *Chelovek – Pryroda – Obshchestvo: teorija y praktyka bezopasnosti zhyznedejatel'nosti, ekologyy y valeologyy: materijaly Mezhdunar. nauch.-prakt. konf., 27–28 oktjabrja 2011 ghoda*. Symferopolj: NYC KYPU. Vyp. 5. 127–129 (ukr).
- Shherbakova, T. N. (2006). Psihologicheskaja kompetentnost' uchitelja: akmeologicheskij analiz [Teacher Psychological Competence: Acmeological Analysis]: avtoref. dis. ...d-ra psihol. nauk: 19.00.13. Rostov-na-Donu. 41 (rus).
- Mielck, A. (2008). Soziale Ungleichheit und Gesundheit in Deutschland. *Bundesgesundheitsblatt - Gesundheitsforschung - Gesundheitsschutz*. 51. 345–352. DOI: 10.1007/s00103-008-0465-1. (eng).

ПРОБЛЕМА ИЗУЧЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ: СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД

Инна Мельник, кандидат психологических наук, доцент,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,

Украина, 04053, Киев, ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, i.melnyk@kubg.edu.ua

Статья посвящена проблемам психолого-педагогической подготовки будущих педагогов к профессиональной деятельности. Подан короткий теоретический обзор современных исследований по вопросам формирования здоровьесберегающей компетентности будущих педагогов. Проанализированы разные подходы к интерпретации понятия «здоровьесберегающая компетентность», охарактеризованы ее составляющие. Выделен собственный системный подход к

изучению психологического компонента здоровьесберегающей компетентности у будущих педагогов на основе критериев – когнитивного, мотивационно-ценностного, деятельного и рефлексивного. Определены и охарактеризованы показатели каждого из этих критериев, а также прописан рекомендованный диагностический инструментарий для их изучения. Осуществлена характеристика уровней сформированности психологического компонента здоровьесберегающей компетентности у будущих педагогов (высокий, средний и низкий), что основывается на степени проявления показателей каждого из выделенных критериев изучения психологического компонента здоровьесберегающей компетентности студентов. Отражены перспективы относительно организации дальнейшего эмпирического исследования психологического компонента здоровьесберегающей компетентности студентов-первокурсников педагогических специальностей.

Ключевые слова: *психическое здоровье, стабильность психического здоровья, здоровьесберегающая компетентность, будущие педагоги, саморазвитие, профессиональный рост.*

PROBLEM OF STUDY OF PSYCHOLOGICAL COMPONENT OF HEALTH PROTECTION COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS: SYSTEM APPROACH

Inna Melnyk, candidate of psychological sciences, associate professor,
Boris Grinchenko Kyiv University,
Ukraine, 04053, Kyiv, 18/2, Bulvarno-Kudryavska Street, i.melnyk@kubg.edu.ua

The article is devoted to psychological and pedagogical training of future teachers to professional activity. The main purpose of the article is the selection of a systematic approach to the study of psychological component of health protection competence of future teachers on the basis of summarizing the relevant theoretical sources. Presents a brief theoretical overview of current research on the formation health protection competence of future teachers. Analyzes different approaches to the interpretation of the concept of «health protection competence» in the works of leading Ukrainian and foreign scientists, characterized its components. Filed our own interpretation of the concept of health protection competence as an integral characteristic, including: a deep knowledge of the person about the nature and indicators of the concept of «mental health»; strong motivation and unconditional acceptance of the idea that mental health is extremely important to take care; practical and skills allowing daily care of your mental health; the capacity for introspection and critical to the level of such skills at; the understanding of how these knowledge and skills passed on to younger generations. The article highlights the self a systematic approach to the study of psychological component of health protection competence of future teachers on the basis of criteria - cognitive, motivational and evaluative, activity and reflexive. Defined and characterized the performance of each of these criteria, and also lists the recommended diagnostic tools to study them. The characteristics of the level of development of psychological component of health

protection competence of future teachers (high, medium and low), based on the extent to which indicators for each of the selected criteria for the study of psychological component of health protection competence of students. Prospects for development of further empirical research of the psychological component of health protection competence of students of pedagogical specialties. In the future, this information is planned to be used in improving the content of curricula of anthropological disciplines in the first year of pedagogical specialties.

Keywords: *future teachers, health competence, mental health, mental health stability, professional growth, self-development.*

Стаття надійшла до редакції 00.00.2020

Прийнято до друку 27.08.2020